

kéziratok katalógusának III. revízióját, intézte a kéziratári kölcsönzést, megkezdte a fényképek repertóriumának készítését, kutatókat szolgált ki.

Dr. HALÁSZ Gábor szaknapidíjas gyakornok felbecsülte a vételre ajánlott kéziratokat, kisebb levelezéseket dolgozott fel, elvégezte a Quart. hung. kolligátumainak részletező katalógizálását, feldolgozta a SZÜLLŐ Géza-féle letétet s hozzáfogott a Fol. hung. kolligátumainak részletező katalógizálásához.

Tekintettel arra, hogy a rendes havi statisztikai jelentésekkor nemcsak a Nyomtatványi és Kéziratári Osztály forgalmát szoktuk jelenteni, hanem a Nyomtatványi Osztály tisztviselői által lebonyolított hírlaptári olvasótermi és kölcsönzési forgalmat is, legyen szabad jelentésem befejezéséül megemlékezem a Nyomtatványi Osztály, Kéziratár és Hírlaptár összesített forgalmáról is. Nevezett három osztály az 1933. év folyamán 36.571 igényt elégített ki s összesen 95.753 nyomtatvány-, hírlap-, illetve kéziratdarabot bocsátott az igénylők rendelkezésére.

JAKUBOVICH EMIL.

Levéltári Osztály.

1931.

A Múzeumi Levéltár anyaga az 1931. év folyamán vétel útján 1279 darabbal, 1 láda (kb. 1500 darab) és 2 csomag (kb. 300 drb) irattal, ajándékozás által 398 darabbal, más osztályból való áttétel útján 1643 darabbal, hivatalos úton készült másolás vagy fényképezés révén 3 darabbal, a levéltári limbus anyagából történt kiválogatás révén 181 darabbal, örökletéteményezés útján pedig 5653 megszámlolt darabbal és 50 iratsomónak és 10 ládának körülbelül 18.061 darabra becsülhető megszámlolatlan iratával, összesen tehát körülbelül 29.018 darabbal gyarapodott. E gyarapodásból a *Hazai Iratok Osztályára* esik 29.010 darab, a *Külföldi Iratok Osztályára* pedig 8 darab. A Hazai Iratok Osztályán belül a Levéltári Osztály tulajdonát képező *Törzsanyag* gyarapodása 5296 darabra, az *örökletétképp elhelyezett iratok nagy csoportja* pedig 23.714 darabra rüg.

A törzsanyag gyarapodása, feldolgozás után beosztást fog nyerni egyrészt a törzsanyag általános, nem csoportosított gyűjteményébe, másrészt a törzsanyag külön gyűjteményébe, tehát a címereslevelek, céhiratok, 1848/49-es és emigrációs gyűjtemény, genealógiák, fénykép-

gyűjtemény, pecsétgyűjtemény, gyászjelentésgyűjtemény és a törzsanyaghoz tartozó családi levéltárak vagy tárgyilag összefüggő iratok külön felállított alcsoportjaiba. Ez utóbbi, vagyis a törzsanyaghoz tartozó, de külön felállított családi levéltárak csoportjának gyarapodását jelzi 5 új családi levéltár, még pedig a Baracscai Közbirtokossági levéltár, a HUNKÁR-család, a SZOTYORI NAGY-család, a THALABÉR-, POLGÁRY- és MALATINSZKY-családok, a NAGYKÉRI VÁLLYI-család levéltárai, továbbá 5, már régebben tulajdonukat képezett családi levéltárnak (a LÁSZLÓFALVI EÖRDÖGH- majd névváltozás által ÁBRÁNYI-, az EGBELLI és KÖRMENDI KÖRMENDY-, MALONYAY-, herceg ODESCALCHI-, NEDECZKY-család levéltárainak) kiegészítése. Az örökletétképpen elhelyezett iratok főcsoportjának szaporodását pedig 8 új családi levéltár anyaga és 13 régebben letéteményezett családi levéltárhoz kiegészítésként beérkezett iratok képezik. Kiegészítést a következő családi levéltárak nyertek: 1. FAJSZI ÁNYOS-, 2. BENICZKY-, 3. BITTÓ-, 4. gróf CSÁKY-, 5. DARÁNYI-, 6. gróf HUGONNAY-, 7. KESSELŐKEŐI MAJTHÉNYI-, 8. REVICZKY-, 9. VARSÁNYI- és SIMONYI SIMONYI-, 10. gróf SZÉCHÉNYI-, 11. IKLÓDSZENTIVÁNYI SZENTIVÁNYI-, 12. SZILASSY- és 13. SZIRMAY-család levéltárai. Új családi levéltárak a következők: 1. A MARCZINFALVI BENDA-, 2. BENEDICTY-, 3. MÁCSAI CSERNOVICS-, 4. NÉMETSZÓGYÉNI és BÁNHÁZI JÓSA-, 5. BIKAFALVI MÁTHÉ-, 6. KAPOSMÉREI MÉREY-, 7. BATTHYÁNYI PAKSY-KISS-, 8. RADISICS-család levéltárai. Az 1876 óta az 1930. év végéig örökletétképpen a Múzeumi Levéltárba került családi levéltáraknak a száma volt 159. Ebből a 159 családi letétekből azonban a báró HELLENBACH-család levéltára miniszteri rendeletre 1897-ben visszaadott a családnak, az IBRÁNYI- és NEDECZKY-család iratai pedig 1903-ban, illetőleg 1930-ban örök áron megvételtek és ezáltal a törzsanyag alkotórészeivé váltak. Vagyis az 1930. év végén az örökletétképpen őrzött családi levéltárak száma csak 156 volt. Ez a szám az 1931. év folyamán a felsorolt 8 új letéttel 164-re emelkedett.

Vételre fordítottunk 694.40 pengőt. Ajándékozók voltak: BEDŐ Rudolf, BENDA Gyula ezredes, gróf BETHLEN István, özv. BEZERÉDJ Viktorné, DARABOS Béla, EÖRSI Károly, FÖRSTER Károly, dr. HÓMAN Bálint, Pujoni PATAKY Károly, PETTKÓ Béla, RÉVAY Kornél, SCHULEK János, Hadusfalvi SPILLENBERG László, báró SZALAY Gábor, UJJ György, dr. VERESS Endre, ZELLES Etelka. Letéteményeikkel gazdagították az Osztály anyagát: özv. ÁNYOS Istvánné,

özv. BENICZKY Ödönné, dr. BITTÓ Béla, gróf CSÁKY Imre, özv. Mácsai CSERNOVICS Diodorné, ERNYEY József, ETHEY Gyula, dr. HÓMAN Bálint, gróf HUGONNAY Béláné, gróf HUGONNAY Kálmán, JESZENSZKY Géza, dr. Bikafalvi MÁTHÉ Dénes, báró SEBESY-JOSINTZI Istvánné, gróf SZÉCHÉNYI Aladár, gróf SZÉCHÉNYI Viktor, Iklódszentiványi SZENTIVÁNYI Domokos, SZILASSY Béla, özv. SZIRMAY Józsefné.

Az eddig felsorolt adatokból világosan kiderül, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztályának anyaga az 1931. év folyamán örvendetesen nagy mértékben gyarapodott és hogy e nagyfokú gyarapodás létrejöttében oroszlánrésze van a magyar nagyközönség azon lankadatlan érdeklődésének, amely a Múzeumi Levéltárat az állami jellegű Országos Levéltárral szemben úgy a múltban, mint a jelenben, minden vonatkozásban a magyar társadalom levéltárává avatta. De e gyarapodás jelentőségét a mennyiségen és létrejöttének módján kívül emelik belső, tartalmi vonatkozásai is. E gyarapodás anyaga Nagymagyarország majdnem minden vidékére tartalmaz adatokat és nemcsak a fentebb névszerint megemlített családokra, hanem sok más családra vonatkozólag is. Nem kell külön hangsúlyozni azt sem, hogy a családtörténet mellett a köztörténet, a politikai, gazdasági és egyéb kérdések kutatója is hálás új kutatási területet és lehetőséget találhat az 1931. évi gyarapodás ismeretlen darabjai és adatai közt. Természetes, hogy az új anyag túlnyomó nagy részét újkori iratok alkotják, de középkori okleveleink számát is szép és fontos darabokkal — köztük sok kiadatlannal is — emelte az 1931. évi szaporodás. Nagyobb számban fordulnak elő eredeti középkori oklevelek a MÉREY-család levéltárában (III drb) és a Kesselőkeői MAJTHÉNYI-család levéltárához kiegészítésképpen beérkezett iratok között (94 drb). Az egész középkori gyarapodás különben 240 eredeti és több mint 20 másolatból áll. A Levéltári Osztályban őrzött címereslevelek száma is 29 darabbal növekedett. Ezek között 2 középkori címereslevél is van : I. 1526. V. 4. Buda. II. LAJOS király Nedeczei SPÁNYIK Miklós és fiai, továbbá Nedeczei NAGY Miklós és fiai részére az állandó használat alapján megújítja a családi címet, melyet még ZSIGMOND király adományozott nekik, de a címereslevél a lengyelek betörése alkalmával elveszett. II. LAJOSnak ez a, a szakirodalomban eddig ismeretlen címereslevele festett címerrel ellátott, XVII. századi másolatban maradt fenn. 2. 1417. VI. 27. Konstanz. ZSIGMOND király eredeti címereslevele a SZIRMAY-családbeliek részére.

(Kiadva: FEJÉRPATAKY L. *Cimeres emlékek*. I. 43—44. lap és Turul. 1899. 71. lap.)

Levéltári anyagunk 1931. évi gyarapodása tartalmi vonatkozásainak további vagy részletesebb ismertetésétől azonban ezen alkalommal el lehet tekintenünk, miután a negyedévi jelentések általános vonásokban amúgyis kiemelték a fontosabb darabokat. Tehát csak annak a megállapítására szorítkozom, hogy az 1931. év gyarapodása úgy mennyiség, mint belső tartalmi jelentőség szempontjából igen értékesnek mondható, vagyis Levéltári Osztályunk ebben az évben is teljes mértékben igyekezett megfelelni az állami vagy törvényhatósági levéltárakba nem kerülhető anyagnak a Magyar Nemzeti Múzeumba való összegyűjtését célzó feladatának és rendeltetésének. A Levéltári Osztály tehát 1931-ben is örvendetesen mutatja ilyen vonatkozásban a rendes, szükséges és mindig megkívánható fejlődést és haladást. Ez a jelenség viszont csak fokozza a levéltári anyag és osztály tudományos és kulturális jelentőségét és ezzel együtt az egész Nemzeti Múzeum tudományos presztizsét s jó hírét-nevét és újból felhívja a tudományos körök, kutatók és érdeklődők figyelmét a Levéltári Osztály gazdag és megbecsülhetetlen kincseire, melyek különben minden további szaporodás nélkül is a magyar történettudomány érdeklődésének központjában állnak és fognak maradni. Ezt bizonyítják a levéltári anyag 1931. évi használatának következő statisztikai adatai is: 297 nyitási nap alatt 754 kutató használt 177.290 drb iratot és nyomtatványt, a hivatalos helyiségen kívüli használatra pedig 135 térítvényen kikölcsönöztünk 9084 drb iratot és nyomtatványt. Ezenkívül a Levéltári Osztály magától értetődően a legnagyobb készséggel állott mindazon érdeklődők rendelkezésére, kik nem személyesen akarták a levéltári anyagot használni, hanem különböző szakkérdésekben vagy szóbelileg vagy írásbelileg kértek és kaptak megfelelő felvilágosításokat. Ezeknek számát nem szoktuk nyilvántartani s legfeljebb az írásbeli felvilágosításainkra szolgálhat némi tájékoztatásul az 1931. évi ügyirataink száma (165 drb), melyeknek egy része ilyen célból készült. A Levéltári Osztály tehát a tudományos kutatás mindezen igényének kielégítésével tudományos feladatai egyik részének teljes mértékben eleget tett. Tudományos feladatai ama részének azonban, melyet a nagymennyiségű feldolgozatlan levéltári anyag feldolgozása, rendezése és felállítása ró rá — minden jóakarata és jószándékú törekvése mellett

is — az adott nehéz körülmények között elért munkaeredmény arányát tekintve, már csak kisebb mértékben tudott eleget tenni, illetőleg ilyen tekintetben a fennálló nehézségek mellett elért eredmény nem tarthatott és nem tarthat lépést a levéltári anyag utolsó 5 évbéli szaporodásának igen örvendetes és igen nagy méreteivel. A folyó ügyek elintézése, a kutatók és érdeklődők kiszolgálása, a letéteményezőkkel és eladókkal való tárgyalások s ezek, valamint általában a nagyközönség kívánságainak teljesítése oly sürgős jellegű feladatokat jelentenek, melyek halasztást nem szenvedhetnek mégcsak egyik napról a másikra sem és így világosan elsőbbséget követelnek maguknak minden egyéb levéltári munkálattal szemben. Vagyis, éppen mivel a közismert és magyarázatra nem szoruló kötelességeinek a Levéltári Osztály kifogástalanul igyekezett megfelelni, a levéltári anyag tudományos feldolgozására, rendezésére és felállítására nem használhatott fel annyi munkaenergiát, mint amennyi egyrészt az e téren régi időkből származó hátralékok apasztására, másrészt az utolsó 5 év nagyszabású gyarapodásainak fokozatos és teljesen kielégítő feldolgozására okvetlenül szükséges volna. Ennélfogva a feldolgozási munkálatok kisebb terjedelmű (pl. KLOBUSICZKY-iratok, a SZOTYORI NAGY-család iratai) vagy csak néhány darabból álló törzsanyagbeli tételek, továbbá kisebb letétek (pl. BENDA-, BENEDICTY-, BITTÓ-, CSERNOVICS-, JÓSA-, MÁTHÉ-, PAKSY-KISS-, ROSENBAACH-család levéltára, Kisjenő község iratai), vagy pedig régebben letéteményezett családi levéltárakhoz beküldött csekélyebb terjedelmű kiegészítések (pl. BENICZKY-, KÖLCSEY-, REVICZKY-, SZIRMAY-család levéltárához) *teljes* feldolgozására és nagyobb családi levéltárak (pl. BORONKAY-, RUDNAY-család levéltára), vagy nagyobb családi levéltári kiegészítések (pl. SZIRMAY-család levéltára) *régebben megkezdett feldolgozásának folytatására* és kisebb családi levéltárak (pl. PÉTERFFY-, RAKOVSKY-család levéltára) *részbeni* feldolgozására terjedtek ki. Ezzel szemben az utolsó 5 év gyarapodásából körülbelül 120 ezer drb, régebbi hátralékokból pedig kétszer ennyi várja feldolgozását, végleges rendezését. Ennek ellenére az 1931. év, különösen az utolsó évnegyedben történt néhány figyelemreméltó, nem kisz jelentőségű változás folyamán, ezen a téren is meghozta a közelmúlttal szemben, a helyzet javulását, a szükséges és kívánatos haladáshoz nélkülözhetetlen feladatok egy részének megteremtése által.

Dr. JAKUBOVICH Emil, a Levéltári Osztály volt kiváló igazgatója-

nak az Országos Széchényi-Könyvtár igazgatójává való kinevezése folytán ugyanis a Levéltári Osztály vezetői állása 1930 május 5. óta betöltetlen maradt, egészen 1931 szeptember 1-ig, amikor 145/931. számú főigazgatói rendelettel dr. SULICA Szilárd múzeumi főkönyvtárnok visszahelyeztetett a Levéltári Osztály élére. Ezáltal a Levéltári Osztály tisztviselői létszáma újból 5 személyre emeltetett, ami ugyan az 1930 május 5-ike előtti helyzetre való visszatérést, de a közelmulttal szemben mégis a felhasználható munkaenergia kétségtelen gyarapodását jelenti. Közvetve ugyancsak a meglévő munkaenergia felfokozását, illetőleg felhasználhatóságát is jelenti dr. HÓMAN Bálint nemzeti múzeumi főigazgató úr öméltóságának egyik-másik, az 1931. év legvégén tett rendkívül fontos és üdvös intézkedése is, melynek következtében a Levéltári Osztály hivatalos helyiségeinek a száma egy, az Országos Levéltár épületének III. emeletén, raktárunk mellett levő, új szobával gyarapodott, melyet a Magyar Királyi Hadilevéltár engedett át a Levéltári Osztálynak. Eddig ugyanis a Levéltári Osztály összes személyzete, úgy a tisztviselők, mint az altiszt, három kis szobában voltak alhelyezve, melyben a kézikönyvtáron és a felfolgozás, rendezés alatt álló nagyterjedelmű levéltári anyagon kívül helyet kellett szorítani még a mindennapi kutatóknak is, kiknek száma rendszeren naponta legalább 2, de sokszor 5—6—7-re is felszokott menni. Ennek, a tisztviselők munkásságára, a levéltári anyag feldolgozására és rendbentartására s a kutatók és a nagyközönség érdekeire egyaránt zavarólag ható zsúfoltságának a részbeni megszüntetését a Levéltári Osztály kizárólag a Főigazgató úr öméltósága semmiféle nehézségtől vissza nem riadó személyes utánjárásának köszönheti. Az új helyiséget ideiglenes, hiányos bútorzattal ugyan, de elkülönített szerény kutatóteremmé lehetett berendezni s ezáltal az egész levéltári munka új lélekzethez jutott. Ha azt is kiemelem még, hogy hála az említett illetékes intézkedésnek, az új kutatóterem melletti szobának a Levéltári Osztály részére a közel jövőben való átengedése is kilátásba van helyezve a Magyar Királyi Hadilevéltár és az Országos Levéltár főigazgatósága részéről, úgy gondolom, több mint elsőrendű, kedves kötelességét teljesíti a Levéltári Osztály, amikor itt is, ezen az úton is, közvetlen fölöttes hatóságával szemben örömteljes, mély hálaérzetének ad kifejezést. A nemzeti múzeumi főigazgatóság itt érintett intézkedéseinek rendkívüli fontosságát a mai rendkívüli idők fokozott nehézségei kölcsö-

nöznek, melyek a minden téren való könyörtelen és gyilkoló leépítés lázától megszabadulni nem bírnak. Legyen szabad tehát ezen elgondolás kapcsán azon őszinte meggyőződésnek is kifejezést adni, hogy a Levéltári Osztály sorsa az 1931. évben fordulóponthoz jutott, mely számára még e mai fájdalmas korszakban is fokozatos haladást és jobb jövőt ígér és biztosít.

A Múzeumi Levéltár történetében az 1882. év azáltal válik nevezetessé, hogy az Országos Széchényi-Könyvtárban az addig közös kéziratári-levéltári osztályból ekkor vált ki a Múzeumi Levéltár és külön helyiséggel, külön tisztviselővel az élén, az Országos Széchényi-Könyvtárnak külön alosztálya lett, mely új és további működését igen jó auspiciumok között tudta megkezdeni. A Múzeumi Levéltárnak, mint külön osztálynak a fejlődése az 1931. évvel éppen az ötvenedik évét fejezte be. Ennek a félszázados önállósági korszaknak roppant nagyarányú anyaggyarapodást eredményező és igen nehéz küzdelmei után, a nemzeti múzeumi főigazgatóság előbb leírt jóindulatú intézkedései révén körülbelül ugyanoly kedvezőnek mondható és némileg hasonló, külső auspiciumok mellett néz elébe Levéltárunk a második félszázad előre nem látható fejlődést és lehetőségeket magukban rejtő nehéz feladatainak, mint 1882-ben. Engedje meg a Mindenható, hogy ez a következő második félszázad a nemzet és a tudomány összes érdekeinek megfelelő eredményeket hozzon.

A Levéltári Osztályban végzett munkálatoknak eddigi jellemzése után áttérek azoknak személyek szerinti összefoglalására.

Dr. BORZSÁK István magyar nemzeti múzeumi könyvtárnok részletesen bevezette a végleges növedéki naplóba az 1930. év gyarapodásának összes tételeit. Résztvett a kutatók kiszorgálásában, írógépelési munkálatokban és egyes ügydarabok elkészítésében. 1931 július 1-től augusztus 15-ig intézte az Osztály adminisztrációs teendőit. Feldolgozta a KLOBUSICZKY-iratokat és a PÉTERFFY-család levéltárának nagyobbik részét s befejezte a RAKOVSZKY-levéltárnak előző évben elkezdett rendezését.

Dr. VÁCZY Péter magyar nemzeti múzeumi könyvtári tiszt résztvett a kutatók kiszorgálásában és írógépelési munkálatokban. Rendezte a BENICZKY-, BITTÓ-, MÁTHÉ-, SZOTYORI-NAGY-, PAKSY-KISS-, ROSENBAACH-, VINCZE-család iratait és a BENEDICTY- és JÓSA-család levéltárának egy részét; folytatta a RUDNAY-család levéltárának előző években megkezdett rendezését.

Dr. ifj. IVÁNYI-GRÜNWARD Béla magyar nemzeti múzeumi könyvtári tiszt résztvett a kutatók kiszolgálásában és írógépelési munkálatokban. Rendezte a CSERNOVICS-család és Kisjenő község iratait, a JÓSA-család levéltárának másik részét, továbbá a SZIRMAY- és REVICZKY-család levéltárához érkezett kisebb kiegészítéseket s folytatta a SZIRMAY-család levéltárához régebben beküldött nagyobb kiegészítésnek előző évben megkezdett rendezését.

Dr. CZOBOR Alfréd szolgálattételre beosztott vármegyei főlevéltárnok, szabadságidejének kivételével, 1931 október 3-ig végezte az Osztály vezetésével és adminisztrálásával járó teendőket (ideiglenes növedéki napló, letéti napló, házi pénztári napló vezetése, jelentések és ügydarabok szerkesztése, vételre ajánlott iratok becslése, levéltári darabok eladóival és letéteményezőivel való tárgyalások stb.), résztvett az érdeklődők kiszolgálásában, feldolgozta, kisebb törzsanyagbeli tételek mellett, a BENDA-család levéltárát és a BENEDICTY-család levéltárának egy részét és folytatta a BORONKAY-család levéltárának az előző években megkezdett rendezését.

1932.

A Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztályának anyaga az 1932. év folyamán vétel útján 3.326 darabbal, ajándékozás révén 708 darabbal, más osztályokból való áttétel útján 1.364 darabbal, örökletéteményezés által 11.703 darabbal, ideiglenes letéteményezés révén pedig 152 iratcsomónak hozzávetőlegesen 35.055 darabra becsülhető megszámlolatlan iratával, összesen tehát körülbelül 52.156 darab irattal gyarapodott. Az egész gyarapodás, 1 darabnak a kivételével, mely a *Külföldi Iratok* alig fejlődő osztályára esik, a *Hazai Iratok Osztályába* tartozik. A Hazai Iratok osztályán belül a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonát képező *Törzsanyag* gyarapodása 5397 darabra rúg, a *letétképen elhelyezett iratok nagy csoportja* pedig körülbelül 46.758 darabra.

A *törzsanyag alcsoportjai* szempontjából a gyarapodás a következőképpen részletezhető: a) A törzsanyag nem-csoportosított, általános gyűjteményének középkori részére esik 1 eredeti árpádkori, ismeretlen királyi oklevél (1275. VII. 28. I. László) és 4 darab kiadott királyi oklevélnek egyszerű másolata; újkori részére pedig 72 drb. b) A törzsanyaghoz tartozó családi levéltárak vagy tárgyilag összefüggő iratok külön felállított alcsoportjára jutnak a következő gyűj-

temények : 1. NAGY Miklós, a Vasárnapi Ujság volt szerkesztőjének hagyatékából származó levelek és iratok (kb. 2110 drb). 2. Dr. SZÁDECZKY-KARDOSS Lajosnak 246 darabból álló levelezése. 3. A Füle-tinczi KELCZ-család levéltára (162 drb). 4. Kiegészítés a Baracsikai Közbirtokossági Iratokhoz (1009 drb). c) A címeres emlékek törzsanyagbeli gyűjteményének szaporulata : 1 darab eredeti címereslevél (5 melléklettel) (1716 VII. 6. Bécs. III. KÁROLY címereslevele NAGY György és CSONKA Kata részére), 1 darab fényképmásolat (1326 IV. 7. I. KÁROLY király címeradománya Imre fia Miklós részére), 2 újkori címereslevélnek egyszerű másolata (3 darabban) (1. 1642 VIII. 22. Bécs. III. FERDINÁND címereslevele RÉZ Miklós és családja részére ; 2—3. 1905 V. 1. Bécs. I. FERENC JÓZSEF címereslevele Baglyasi PLECHL Szilárd részére 2 példányban), 1 darab halotti címer (KOLUMBÁN-család halotti címere 1853-ból). d) A céhiratok gyűjteményének gyarapodása : 2 drb nagyobb céhirat. (1. 1568 V. 2. Torda. JÁNOS ZSIGMOND király átírja az IZABELLA királynő által 1548 VII. 28-án Gyulafehérvárott a kolozsvári kovácscéh számára adományozott privilégiumot és Kolozsvár város hatóságának a kovácscéh szabályait megerősítő 1477 IX. 12-iki oklevelét. 2. 1845 X. 16. Bécs. V. FERDINÁND király Érd város csizmadia, takács, szappanos, kötél- és nyereggyártó, kovács, asztalos, kádár, szabó és varga egyesült céhe számára szabályzatot ad.) és 1 drdb kisebb céhirat. e) Az 1848—49-es és emigrációs gyűjtemény 9 darabbal gyarapodott. f) A genealógiák csoportja 5 darabbal szaporodott, köztük egy zsidó családnak, a PÁPA-családnak, 4 darab rajzolt genealógiai fájával. g) A gyászjelentések, esküvői és házassági értesítők gyűjteményének szaporulata 1744 darabra rüg. h) Végül a fényképgyűjtemény gyarapodása 21 drb.

A *letétképen elhelyezett iratok* főcsoportjának gyarapodását egy, 1 darabból álló örökletét (1882 V. 6. Bécs. I. FERENC JÓZSEF lovagi diplomája Bárdányi BRÁM Miksa részére), 6 új családi levéltárhoz kiegészítésként beküldött iratok alkotják. Kiegészítést a következő régebbi letétek nyertek : ABAFFY-család levéltára (29 drb), Abonyi Közbirtokossági Uradalom Levéltára (31 drb), BENDA-család levéltára (41 drb), BENEDICTY-család levéltára (1 drb), DARÓCZY Zoltán letétje (86 drb), gróf FORGÁCH-család levéltára (172 drb), GÖRGEY-család levéltára (84 drb), JÓSA-család levéltára (67 drb), KOMORÓCZY-család levéltára (2 drb), Kesselőkeői MAJTHÉNYI-család levéltára (4 drb), PAKSY-KISS-család levéltára (238 drb), Pujoni PATAKY-

család levéltára (2 drb), PÉCHY-család levéltára (5 drb), PODHRADSKZY-család levéltára (11 drb), REVICZKY-család levéltára (25 drb), SIMONYI-család levéltára (57 drb), gróf SZÉCHENYI-család levéltára (627 drb). Újjonnan letéteményezett családi levéltárak, a beérkezés időrendjében, a következők: Bothfalvi BOTH-család levéltára (282 drb), KISS-JANKOVICS-családi alapítvány levéltára (körülbelül 35.055 drb), Drietomsai és Nejedli KRAJTSIK-család levéltára (145 drb), DARÓCZY Zoltán letétje (75 drb), Nádasdi SÁRKÖZY-család levéltára (4971 drb), Csepesi ZOLTÁN-család levéltára (3997 drb). A felsorolt 6 új letéttel a letétképen őrzött családi levéltárak száma az 1932. év végén 170-re emelkedett.

Vételre fordítottunk 702 pengőt, mely összgeből azonban csak 452 pengő terheli a Levéltári Osztály rendes költségvetését, miután 250 pengőt a Magyar Nemzeti Múzeum Barátainak Egyesülete bocsátott áldozatkészen a Levéltári Osztály rendelkezésére egy, körülbelül 1650 darabból álló gyűjtemény megvásárlásának lehetővé tétele céljából. Legyen szabad nevezett egyesületnek ezen az úton is leg-hálásabb köszönetet nyilvánítani, nemkülönben mindazoknak, kik ajándékaikkal vagy letéteikkel gazdagították a Levéltári Osztály anyagát. Ajándékozók a következők voltak: BAÁN Kálmán, dr. Benefai BACSÁK György, dr. BALOGH Jenő, BENDA Gyula, ESZE Tamás, dr. HÓMAN Bálint, JUHÁSZ Jenő, KOLUMBÁN Dezső, LANGER Mór, Pápai PÁPA Elemér, PATAKY Károly, SEKULA Béla, báró SZALAY Gábor, dr. SZÁDECZKY-KARDOSS Lajos, TOMCSÁNYI Tamás, Letéteményeikkel pedig a következők járultak hozzá a Levéltári Osztály anyagának nagymérvű gyarapításához: ABAFFY Miklós, BENDA Gyula, dr. BENE Ödön, BENEDICTY György, dr. BERANEK József, dr. BOTH Tamás, DARÓCZY Zoltán, ERNYEY József, ETHEY Gyula, gróf FORGÁCH János, GÖRGEY Aladár, HIRSCHBERGER Ernő, HORVÁTH Miksa, JÓSA György, KIRÁLY Ferenc, KOMORÓCZY Iván, KRAJTSIK Jenő, dr. PAKSY Jenő, PATAKY Károly, PÉCHY Péter, id. PODHRADSKZY Andor, gróf SZÉCHÉNYI Gyula, gróf SZÉCHÉNYI Viktor, özv. Cseppei ZOLTÁN Béláné.

A levéltári anyag ezévi, felsorolt gyarapodásából külön kiemelésre tarthatnak számot NAGY Miklósnak (1840—1907), a Vasárnapi Ujság volt szerkesztőjének hagyatékából származó levelek és iratok.¹

¹ Részletesebb ismertetésüket l. a Turul 1932. évf. Hivatalos Értesítő. 84—87.lap.

Ennek a több, mint kétezer darabból álló gyűjteménynek a jelentőségét az a fontos szerep határozza meg, melyet a Vasárnapi Ujság a mult század egész második felében a magyar közművelődés, Magyarország szellemi nevelése terén betöltött, mely időszak alatt úgy a belső tartalom, mint a külső kiállítás révén a magyar irodalom, tudomány, művészet és közművelődés leglelkesebb előmozdítója lett. Hogy ezt megtehetette, abban legnagyobb érdeme, oroszlánrésze NAGY Miklósnak, a lap második szerkesztőjének volt. A kezdet nehézségeivel küzdő és a lap szilárd alapjait lerakó első szerkesztő: a kitűnő PÁKH Albert 13 évi munkássággal, az utána következő NAGY Miklós pedig több, mint 38 évi szerkesztői működéssel volt részese a Vasárnapi Ujság által elért nagyszerű eredményeknek. NAGY Miklós, a «mintaszerkesztő» azonban nemcsak a Vasárnapi Ujsággal kapcsolatban, hanem két másik (egy tudományos és egy jótékonycélú) esemény alkalmából is maga köré tudta csoportosítani a magyar irodalom és tudomány színejavát. Egyik alkalom az volt, mikor 1887-ben három magyar város: Eperjes, Nagykároly és Torockó porráégett. E városok talpraállításához a természetszerű, hivatalos intézkedéseken kívül az az irodalmi és művészeti Album is nagyban hozzájárult, melyet NAGY Miklós JÓKAI Mórral és ROSKOVICS Ignáccal együtt *Segítség. Az Eperjes-Nagykároly-Torockói Tűzkárosultak Emlékalbuma* cím alatt adott ki. Ezt az Albumot NAGY Miklós szerkesztette, épúgy, mint *Az Osztrák-Magyar Monarchia Irásban és Képben* című, hatalmas irodalmi vállalkozásnak ugyanó volt a lelke. E nagy munka 1885-ben RUDOLF trónörökös égisze alatt indult meg és 1901 végén fejeződött be. A Szent István koronája alá tartozó országok leírásán 122 író és 88 művész 17 éven keresztül dolgozott s ezenkívül százakra megy azoknak a száma, kik az egyes cikkekhez adatokat szolgáltattak és a revizionális munkákban résztvettek. Mondhatni, hogy a magyar szellemi élet egy egész korszakának legjobbjai állottak teljes tudásukkal és odaadással e hivatalos jellegű nagy kiadványnak szolgálatában, következésképen e mű alkalmas úgy az egyes írók, mint az egész korszak tudományos teljesítőképességének és színvonalának elbírálására is. Ha pedig nemcsak magát a kész művet olvassuk el, hanem mindazokat a leveleket és iratokat is, melyek bepillantást engednek abba a műhelybe, ahol az alkotás létrejött s látjuk, hogy folyt le ott a lázas, jól megszervezett munka, akkor bátran elmondhatjuk, hogy az *Osztrák-Magyar Monarchia Irásban és Képben* a rávonat-

kozó iratokkal együtt, minden vonatkozásban hű tükre egy elmult, boldog korszaknak. Mert amellett, hogy a multnak tudományos, új kutatásokon alapuló, népszerűsítő leírását adja, maga is minden viszonylatban, létrejötté, szerepe, hatása minden nyilvánulási formájában egy darabka magyar történelem. Mind e kérdésekre (Vasárnapi Ujság, Segítség Emlékalbum, Osztrák-Magyar Monarchia Írásban és Képben) NAGY Miklós hagyatéka elsőrangú forrásanyagot tartalmaz. E hagyatéknak a Múzeumi Levéltár által megszerzett része, sajnos, csak kisebb hányada annak az egész, eredeti gyűjteménynek, mely részekre szakadva különböző gyűjtőhelyekre (Fővárosi Könyvtár, Parlamenti Múzeum, Operaház és magángyűjtők birtokába) szóródott szét. Ami a Levéltári Osztályba került, az elsősorban az *Osztrák-Magyar Monarchia* című mű létrejöttére vonatkozó iratokat és leveleket s a Vasárnapi Ujság munkatársai levelezésének, kéziratainak egy részét foglalja magában. Az *Osztrák-Magyar Monarchia* iratai közül kiemeljük PAULER Gyula, THALLÓCZY Lajos, KÁROLYI Árpád, SZABÓ Károly, SZILÁGYI Sándor, JÓKAI Mór, MÁRKI Sándor, BALLAGI Aladár, LÓCZY Lajos, BADICS Ferenc, TÉGLÁS Gábor, HUNFALVY János és Pál stb., továbbá horvát részről KRISZTÓF Izidor és osztrák részről WEILEN József, ZEISSBERG Henrik, BÖCK József, a Vasárnapi Ujsággal kapcsolatos kéziratokból pedig ARANY László, BAKSAY Sándor, BARÁTH Ferenc, BÁRSONY István, BENEDEK Aladár, BENICZKYNÉ-BAJZA Lenke, BEÖTHY Zsolt, BERCEK Árpád, BERTHA Sándor, BERZEVICZY Albert, BLAHA Lujza, BULYOVSZKY Lilla, DÖMÖTÖR János, DUKA Tivadar, EÖTVÖS Lajos, br. EÖTVÖS Lóránt, FORSTER Gyula, GYARMATHY Zsigmondné, GYÖRGY Endre, GYULAI Pál, HERMAN Ottó, JÓKAI Mór, KOZMA Andor, KRIZA János, LÉVAY József, MIKSZÁTH Kálmán, PAULAY Ede, PETELEI István, PLATTHY Adorján, PRIELLE Kornélia, SAYOUS Ede, P. SZATHMÁRY Károly, SZEMERE Miklós, VADNAY Károly, VARGHA Gyula, VÁMBÉRY Ármin, VERESS Sándor, gróf ZICHY Géza, ZILAHY Károly stb. leveleit. A hagyatéknak, mely csonkán jutott a Levéltári Osztályba, csonkaságában is meg fogja őrizni nagy tudományos becsét és jelentőségét.

A levéltári anyagnak letéteményezés útján keletkezett gyarapodásából kiemeljük a BOTH-család levéltárának 63 darab kevésbé ismert, tudományosan nem nagyon kiaknázott, eredeti középkori oklevelét (köztük a MÁTYÁS király által 1460 II. 18-án a család részére adományozott címereslevelét) és a Csepei ZOLTÁN-család

levéltárának ugyancsak kiaknázatlan 27 drb eredeti középkori oklevelét. A PAKSY-KISS-család levéltárának kiegészítésére beküldött iratok között van egy címereslevélnek a fényképe is (1668 IX. 2. II. FERDINÁND címereslevele a Batthyányi KISS-család részére). A SÁRKÖZY-család levéltárából megemlíthetők különösen a mult század első felének és közepének társadalmi viszonyaira jellemző, nagyszámú missilisek, a magas tisztségeket viselt SÁRKÖZY Kázmér (1799—1876) iratai, I. LIPÓT eredeti címereslevele 1689 VI. 22-ről KUTAS Tamás részére és két, I. MÁTYÁS-korabeli kiadatlan királyi oklevélnek XVIII. századbéli másolata. A KRAJTSIK-család levéltára egyebek között ÉRKÖVY (azelőtt PLOETZ) Adolfra, az 1840-es évek nagy gazdasági írójára vonatkozó adatokat tartalmazó iratokat őriz. A KISS-JANKOVICS családi alapítvány ideiglenesen letéteményezett, nagyterjedelmű levéltára, habár csak újkori iratokból áll (közöttük egy 1604 III. 15-iki címereslevél egyszerű másolatával), speciális tartalmú anyagával válik ki. Ha ugyanis családi gyűjteményeink eddig a kisebb és nagyobb családok, uradalmak, közbirtokosságok levéltárait számlálhatták soraikba, úgy most ez első alapítványi evéltárunk a kategóriák sorozatát egy újjal bővítette ki. Végül magától értetődik, hogy levéltári anyagunk ezévi gyarapodása nemcsak a jelentés elején felsorolt családokra, hanem sok-sok más családra vonatkozólag is tartalmaz értékes adatokat, területileg pedig felöleli Nagymagyarország igen nagy részét.

Mindezek alapján könnyen látható, hogy a Levéltári Osztály anyaga az 1932. évben úgy mennyiség, mint tudományos jelentőség szempontjából igen értékes gyarapodást mutat fel és így a kutató a történettudomány minden speciális területén nagy haszonnal, a kívánt eredmény elérésének reményével használhatja fel majd az ismeretlen és kiaknázatlan új adatokat. A Levéltári Osztály tehát az anyaggyűjtés terén ebben az évben sem maradt el az előző évek mögött s az ily irányú természetes fejlődést a régi hagyományokhoz híven a legteljesebb mértékben feltünteti. De a Levéltári Osztály, rendeltetésének megfelelően, nemcsak anyaggyűjtési feladatának, hanem a tudományos kutatás igényeinek is teljes mértékben eleget tett. Ez kiderül a levéltári anyag használatának következő statisztikai adataiból: 297 nyitási nap alatt 525 kutató használt 39.628 darab iratot, 118 drb könyvet, 1931 gyászjelentést és 18 doboz cédulát a címereslevelek cédulakatalógusából; az intézetben kívüli hasz-

nálakra 107 térítvényre 4678 drb iratot, 28 könyvet, 1 gyászjelentést, 1 nyomtatványt és 11 fényképlemezt kölcsönzött ki. Elin-tézett ügyirataink száma pedig, melyeknek egy része külső megkeresésekre vonatkozik, 201 volt. Tudományos feladatai ama részének azonban, melyet a nagymennyiségű feldolgozatlan levéltári anyag szakszerű rendezése és felállítása ró rá, a Levéltári Osztály aránylag már csak igen kis mértékben tudott eleget tenni. Ez két-ségtelenül nem a Levéltári Osztály jóakarátán és törekvésén mult. A fennálló, elháríthatatlan nehézségek miatt tehát — remélhetőleg csak pillanatnyilag vagy átmenetileg — a Levéltári Osztály nem veheti programjába a mult több százezer darabból álló hátraléká-nak feldolgozását és ily vonatkozásban egész munkaprogramját szerényebb keretek közé kénytelen szorítani. Főtörekvése csak arra irányulhat, hogy a friss anyagot, a gyarapodást dolgozza fel vala-miképen, aminek százszázalékos teljesítése azonban szintén akadá-lyokba ütközik s csupán másodsorban gondolhat a mult — nem a régi, hanem csak a közelebb eső mult — hátralékainak feldolgozására. Így a rendezési munkálatok ebben az évben is csak néhány darabból álló tételek, régebbi letétekhez beküldött (s összesen 3396 darabra rúgó) kiegészítések, DARÓCZY Zoltán letétje (161 drb), a KRAJTSIK-család levéltára (145 drb), a KELCZ-család levéltára (162 drb), a Nagykéri VÁLLYI-család levéltára (1156 drb), a BOTH-család levél-tára (1282 drb) és a CZEKÉLIUS Aurél-féle iratok (471 drb) teljes fel-dolgozására, továbbá nagyobb vagy kisebb családi levéltárak (BO-RONKAY, RUDNAY, PÉTERFFY) és egy nagyobb családi levéltári ki-egészítés (SZIRMAY) *évekkel ezelőtt megkezdett rendezésének folytatására* (BORONKAY, PÉTERFFY), illetőleg *befejezésére* (RUDNAY, SZIRMAY), végül két családi levéltár (MÉREY, Abonyi Közbirtokossági Urada-lom) *rendezésének megkezdésére*, ezenkívül az utolsó évekbeli gyara-podások feldolgozott részének a *raktárban való beosztására, végleges felállítására* terjedtek ki.

A raktári munkálatokkal kapcsolatban külön ki kell emelnem annak a rendkívüli fontosságú és nagymennyiségű magyar térkép-anyagnak a Levéltári Osztályban való elhelyezését, melyet a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának igazgatósága a szükséges férő-hely végkép való hiánya miatt a Levéltári Osztály őrzésére bízott. Ezt a térképanyagot négy nagy teherkocsiban augusztus 16-án és 17-én szállítottuk át a Néprajzi Múzeum jelenlegi épületéből a Levél-

tári Osztálynak az országos levéltári épület III. emeletén lévő világos és szép raktárhelyiségébe, amely ez alkalommal még minden, a legkisebb fennakadás nélkül fogadta be a jelzett értékes anyagot. Ezelőtt hat és fél évvel ugyanis, mikor a Múzeumi Levéltár a Magyar Nemzeti Múzeum központi épületéből felköltözött a jelenlegi épületbe, a rendelkezésünkre bocsájtott nagy raktárhelyiségnek kétharmad része elegendőnek bizonyult a levéltári anyag elhelyezésére. Ez az ideális helyzet ma már nincs így s a jövőben még kevésbbé lesz így. Rá kell ugyanis mutatnunk, mint már annyiszor tettük, a levéltári anyagnak állandó, nagymérvű — egyébként öröndetes — gyarapodására s akkor magyarázatát adjuk annak a megállapításnak, hogy folyton telő raktárhelyiségünk már — minden valószínűség szerint — csak néhány évig felelhet meg rendeltetésének. E körülményekre kötelességszerűen már most felhívjuk a szükséges figyelmet. Meg vagyunk róla győződve, hogy az esedékes pillanatban nem fognak késni a megfelelő intézkedések, amire legjobb bizonyítékul szolgál a némileg ily vonatkozású egyéb szerencsés intézkedéseknek az előző és az 1931. években való bekövetkezése. A Levéltári Osztálynak a tisztviselők számára és a kutatás céljaira fenntartott helyiségei ugyanis a Múzeumi Levéltár átköltözése pillanatától az 1931. év végéig a legnagyobb mértékben elégteleneknek bizonyultak. A jelzett év végéig ugyanis a Levéltári Osztálynak az új épületben egyáltalán nem volt külön kutatóterme. Ezért volt oly nagyfontosságú a múzeumi főigazgatóságnak 1931. év legvégén tett azon rendkívül üdvös intézkedése, mely által a Levéltári Osztály hivatalos helyiségeinek száma egy, a Magyar Királyi Hadilevéltár által átengedett új szobával szaporodott, melyet ideiglenesen kutatóteremmé lehetett átalakítani. Ennek a gondoskodó intézkedésnek folytatását és kiegészítését jelentette az, hogy 1932 május hó 14-én a Magyar Királyi Hadilevéltár, a Magyar Királyi Országos Levéltár főigazgatósága jóváhagyásával, egy második szobát is átengedett a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztályának. Ezáltal a tisztviselők szobáinak és a kutatóteremnek kérdése egyelőre kielégítő megoldást nyert. Nem mulaszthatom el e helyen is a leghálásabb köszönetemet kifejezni a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatóságának kegyes jóindulatáért, mert csak ennek segítségével vált lehetővé e fontos kérdés kedvező megoldása.

Meg kell emlékezmem néhány szóban még az Osztály kézikönyv-

táráról is. Amikor az Osztály a Magyar Nemzeti Múzeum épületéből jelenlegi helyére felköltözött, a költözködést aránylag oly gyorsan kellett elvégeznie, hogy az bizonyos vonatkozásokban csak kapkodás-szerűen folyhatott le. Így egyebek között az Osztály kézikönyvtárának pontos összeállítása és az anyaintézettől való elválasztása is a szükséges körülmények nélkül történt. Innen van az, hogy igen sok, a rendezési és kutatási munkálatoknál egyformán nélkülözhetetlen segédkönyvet a Múzeumi Levéltár nem hozott fel magával az anyaintézetből, vagy pedig sok hasonló művet csak csonkán csomagolt be és szállított el. Ennek jelentőségét, illetőleg az ebből származó hátrányokat nem kell részletesebben magyarázni. Ezen a bajon a mai napig sem lehetett még segíteni. Alulírott programjába vette a kézikönyvtár kérdésének rendezését is. A kézikönyvtár megfelelő kiegészítését a legnélkülözhetlenebb kötési munkálatok elvégzésével együtt azonban kénytelen volt a következő (1933.) évre halasztani. Egyelőre a kézikönyvtár szerény gyarapodásának nyilvántartására az 1932. év kezdetével külön növedéknaplót vezetett be. Ennek tanúsága szerint a kézikönyvtár ezévi gyarapodása 65 könyv. Az egész gyarapodás ajándék vagy áttétel eredménye. A Levéltári Osztály dotációjának szerény keretei ugyanis nem engedik meg, hogy a legújabb, múlhatatlanul szükséges szakkönyveket, vagy a régi hiányokat pénzért vásároljuk meg. Így a Levéltári Osztály továbbra is az Országos Széchényi-Könyvtárból való áttételre és a nagyközönség ajándékaira van utalva. Az ily irányú beszerzési lehetőségeket kívánta előmozdítani alulírottnak azon intézkedése, mely a Levéltári Osztály kutatóit arra kötelezi, hogy a Levéltári Osztályban őrzött anyag felhasználásával készült s nyomtatásban megjelent dolgozataiknak vagy cikkeiknek egy-egy példányát az Osztály kézikönyvtára számára beküldjék. Hogy ennek az intézkedésnek fogamatja lehessen, alulírott ez évben a kutatási szabályokat tartalmazó kutatási engedélyeket nyomtatott és elrendelt a kutatóknak nyomtatott kutatójeggyel való ellátást, ami eddig a Levéltári Osztálynál nem volt szokásos. A kutatók saját aláírásukkal kötelezik magukat az egész szabályzat s így ennek 10. pontja — mely a jelzett cikkek vagy dolgozatok beszerzésére vonatkozik — megtartására. Az említett 10. pontot külön figyelmeztetésképpen a látogatójegyre is kinyomattam.

Hátra van még a levéltári személyzet által végzett munkálatoknak személyek szerinti kimutatása. Mielőtt ennek részletezésére

rátérnék, megemlítem, hogy dr. VÁCZY Péter és dr. IVÁNYI-GRÜN-
WALD Béla múzeumi könyvtári tisztek 55—55 napi rendkívüli tanul-
mányi szabadságon voltak. E külföldi tanulmányok gyümölcseit és
jótékony hatását bizonyára nemcsak az érdekelt tisztviselők fogják
élvezni, hanem tapasztalni fogjuk azt az általuk az Osztály számára
végzendő szellemi munkálatokon is. Úgy, hogy az Osztály teljes,
sőt többszörös kárpótlást nyer a távollétük okozta munkaenergia-
vesztéséért. Különböen e veszteséget másik örvendetes körülmény is
ellensúlyozta, mégpedig az, hogy november 15-ével a Levéltári
Osztály új munkaerőt nyert SZILÁGYI Loránd tanári alap- és szak-
vizsgát és doktorátust tett bölcsészettanhallgatónak az 1932—33.
tanévre önkéntesi gyakornoki minőségben való alkalmazása és
196—1932. főig. szám alatt szolgálattételre a Levéltári Osztályhoz
való beosztása által.

A levéltári munkálatok személyek szerinti részletezése a követ-
kező :

Dr. BORZSÁK István magyar nemzeti múzeumi könyvtárnok
résztvett a kutatók kiszolgálásában, írógépelési munkálatokban és
egy-egy ügyszerű fogalmazásában. Vezette az ügyiratok iktató-
könyvét és a kézikönyvtár növedéki naplóját. Rendben tartotta a
Levéltári Osztály irattárát. Kiseb szerzeményeket dolgozott fel és
folytatta a PÉTERFFY-család levéltárának rendezését.

Dr. VÁCZY Péter magyar nemzeti múzeumi könyvtári tiszt részt-
vett a kutatók kiszolgálásában, kölcsönzések lebonyolításában és
írógépelési munkálatokban. Befejezte a RUDNAY-család levéltárának
már régebben megkezdett rendezését, feldolgozta a BOTH-család
levéltárát, a gróf HUGONNAY-család és a JÓSA-család levéltárához
beküldött kiegészítéseket.

Dr. IVÁNYI-GRÜNWALD Béla magyar nemzeti múzeumi könyv-
tári tiszt résztvett a kutatók és kölcsönzők kiszolgálásában, az író-
gépelési munkálatokban és az újabb levéltári gyarapodások feldolgo-
zott részének a raktári helyiségben való végleges felállításában.
Befejezte a SZIRMAY-család levéltárához beküldött nagyobb kiegészíté-
snek már régebben megkezdett rendezését, feldolgozta a
KARJTSIK-család levéltárát, a gróf FORGÁCH-család, a gróf SZÉCHÉNYI-
család és a TALLIÁN-család levéltáraihoz beküldött kiegészítéseket
és hozzáfogott az Abonyi Közbirtokossági Uradalom levéltárának
rendezéséhez.

Dr. CZOBOR Alfréd szolgálattételre beosztott vármegyei főlevéltárnok felvilágosítással szolgált az érdeklődőknek, résztvett egyes ügyszakok elintézésében és az újabb levéltári gyarapodások feldolgozott részének a raktárhelyiségben való végleges felállításában. Folytatta a BORONKAY-család levéltárának az előző években megkezdett rendezését, feldolgozott egypár apróbb szerzeményt és regesztázta a MÉREY-család levéltárának középkori anyagát. Május 17-től június 4-ig vármegyei felettes hatósága intézkedésére nem a Levéltári Osztály részére, hanem Abauj vármegye számára végzett hivatalos munkálatokat Szikszón.

Dr. SZILÁGYI Lóránd önkéntes gyakornok résztvett a kutatók kiszolgálásában és a kölcsönzések lebonyolításában. Feldolgozta a Nagykeri VÁLLYI-család levéltárát, a Fületinczi KELCZ-család iratait és a CZEKÉLIUSZ Aurél-féle iratokat.

A Múzeumi Levéltár multja azt mutatja, hogy ennek a nagy kulturális, tudományos és nemzeti feladatok betöltésére hivatott intézetnek a sorsát és fejlődési lehetőségét már létrejövetelének körülményei, nevezetesen a gróf SZÉCHÉNYI Ferenc múzeumalapító levelében lefektetett elvek mintegy előre megszabták ; t. i. hogy az intézet további fejlesztéséhez és naggyátételéhez egyenlő mértékben szükség lesz a társadalom önzetlen hazafias áldozatkészségére, valamint az állami hatalom megértő támogatására, céltudatos gondoskodására. A Levéltári Osztály egész eddigi, 130 éves története viszont azt bizonyítja, hogy Osztályunk minden fejlődési fokozata mennyiségileg, minőségileg egyaránt állandó, szoros összefüggésben volt a társadalom és államhatalom kötelességteljesítésének mértékével. Az 1932. évről fentebb részletezett adatok is azt igazolják, hogy ez év is szorosan bekapcsolódott az előző év és évek hagyományaiba, fejlődési irányába és lehetőségeibe. A nagyarányú gyarapodás elsősorban a magyar társadalom áldozatkészségének volt érdeme. Az ország mai súlyos helyzete másrésről teljesen megmagyarázta, mi volt az a maximum, amit az állami közegek jóindulatától ebben az évben várni és kapni lehetett. És bizonyos, hogy ez az elért maximum minden körülmények között figyelemreméltónak és a jövőre nézve biztató reményekkel kecsegtetőnek tekintendő. De nem kevésbé hangsúlyozandó még egyszer, mily nagyra kell becsülnünk ezzel szemben mindazt, amit a Levéltári Osztály ezévi fejlesztése a másik tényezőnek : a magyar társadalom önzetlenségének s a tudományos

és kulturális kérdések jelentősége iránti nagy fogékonyságának köszönhet. Csak e tulajdonságok segítségével tudott a Múzeumi Levéltár az idők folyamán a magyar történetírás elsődrendű forrásainak egyik fő gyűjtő- és őrzőhelyévé és ezáltal az egész magyar társadalom igazi nagy, közös levéltárává válni. Az állami gondoskodás és — mint e tényező fontos kiegészítője — a magyar társadalom nagyfokú érdeklődése ebben az évben is biztosítani tudta a Levéltári Osztály fejlődésében az elért színvonal megtartását. E két tényező vállvetett összefogására az ország mai igen nehéz helyzetében továbbra is fokozott mértékben szükség van. Kérjük a Mindenhatót, engedje meg, hogy ez az elmaradhatatlan összefogás — mintegy szimbólumaképpen az ország sorsa minden téren való jobbrafordulásának — a közeli jövőben még nagyobb eredményekre legyen képes és el tudjon hártani, le tudjon győzni minden olyan akadályt, mely megnehezíti az igazi, modern, tudományos színvonal elérését a levéltári munkálatokban.

1933.

A Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztályának anyaga az 1933. év folyamán vétel útján 1535 darabbal, ajándékozás révén 681, más osztályból való áttétel útján 5363, fényképezés által 15, örökletetémenyezés útján pedig 3015 darabbal, összesen tehát 10.609 darab irattal, nyomtatvánnyal, fényképpel és fényképlemezzel gyarapodott. E gyarapodásból a *Hazai Iratok osztályára* esik 10.590, a *Küldöldi Iratok osztályára* pedig 19 darab. A Hazai Iratok osztályán belül a Levéltári Osztály tulajdonát képező *Törzsanyag* gyarapodása 7575, az *örökletétképpen elhelyezett iratok nagy csoportjára* pedig 3015 darab.

A törzsanyag alcsoportjai szempontjából az új gyarapodás a következőképpen részletezhető: *a)* A törzsanyag nemcsoportosított, általános gyűjteményének középkori részére esik 3 drb (1 drb XIV. századi és 1 XV. századi eredeti oklevél és 1 XV. századi oklevél későbbi másolata), újkori részére pedig 274 darab. *b)* A törzsanyaghoz tartozó családi levéltárak vagy a tárgyi összefüggés alapján elkülönítve őrzött gyűjtemények alcsoportjára jutnak a következő szerzemények: 1. A Csepi PÁZMÁNDY-család levéltára. (3166 drb.) 2. A DETRICH-család iratai. (1231 drb.) 3. A báró HENNET-család 1848—49-es iratai. (59 drb.) 4. A VÁSÁRHELYI Pálra vonatkozó iratok. (16 drb.) 5. Kiegészítés a Baracskai Közbirtokosság irataihoz. (50 drb.) *c)* A címereslevelek gyűjteménye 6 darabbal szaporodott. *d)* A céh-

iratok gyűjteménye 9 drb kisebb céhíráttal és 1 drb nagyobb céhíráttal gyarapodott. *e*) Az 1848—49-es és emigrációs iratok és nyomtatványok gyűjteményének gyarapodása 45 drb. *f*) A gyászjelentések és eljegyzési, esküvői értesítők gyűjteményéé 2338 drb. *g*) A fénykép-gyűjtemény szaporodása 166 drb. *h*) A térkép-gyűjtemény gyarapodása 201 drb.

Az örökletétképpen elhelyezett iratok főcsoportjának gyarapodását egy, 1 darabból álló letét, egy 3 darabból álló letét, 3 új családi levéltár anyaga és 11 régebben letéteményezett családi levéltárhoz kiegészítésképpen beküldött iratok alkotják. Kiegészítést a következő régebbi letétek nyertek : ABÁFFY-család levéltára (39 drb), GÁSPÁRDY-család levéltára (37 drb), JÓSA-család levéltára (83 drb), KAZY-család levéltára (272 drb), PAKSY-KISS-család levéltára (1 drb), PODHRADSKY-család levéltára (2 drb), RUDNAY-család levéltára (1 drb), SISKOVICH-család levéltára (4 drb), gróf SZÉCHÉNYI-család levéltára (50 drb), SZIKSZAY-BASKAY-család levéltára (1 drb), Vizeki TALLIÁN-család levéltára (603 drb). Újonnan letéteményezett családi levéltárak, a beérkezés sorrendjében, a következők : Leveldi KOZMA-család levéltára (60 drb), Bellai és Kissztankóczy SZILVAY-család levéltára (15 drb), TARPAY-család levéltára (1843 drb). A felsorolt 3 új letéttel a letétképpen őrzött családi levéltárak és egyéb hasonló gyűjtemények száma az 1933. év végén 173-ra emelkedett.

Vételre fordítottunk 495 pengőt. Ajándékozók a következők voltak : BODNÁR Jenőné, dr. BORZSÁK István, CZÁKÓ Károly, ERNYEY József, báró HENNET Lipót, id. IVÁNYI-GRÜNWALD Béla, dr. JAKUBOVICH Emil, dr. JÓNÁS GÉZA, KOMMER JÓZSEF, NYERS Lajos, Pujoni PATAKY Károly, SCHWARZ Albert, báró SZALAY Gábor. Örökletéteményeikkel pedig a következők járultak hozzá a Levéltári Osztály anyagának gyarapításához : dr. ABÁFFY Miklós, DARÓCZY Zoltán, GÁSPÁRDY Géza, JÓSA György, báró KAZY Károly, vitéz Leveldi KOZMA Miklós, MATUSKA Péter, dr. OLAY Ferenc, dr. PAKSY Jenő, id. PODHRADSKY Andor, dr. RÓNA Gyula, gróf SZÉCHÉNYI Viktor, dr. SZIKSZAY-BASKAY András, özv. SZILVAY Endréné, Vizeki TALLIÁN KÁROLY, TARPAY Lajos, WINDEGG István. Úgy az ajándékozóknak, mint a letéteményezőknak legyen szabad ezen az úton is a Levéltári Osztály leghálásabb köszönetét kifejeznem.

A levéltári anyag eddig ismertetett gyarapodásából külön is kiemelünk néhány tételt, de csak általános vonásokban, miután

ezeket a negyedévi jelentéseimben és részben a Turul 1933. évi 3—4. sz. füzetében «Hivatalos Értesítő» cím alatt megjelent beszámolómban részletesebben ismertettem már.

A VÁSÁRHELYI Pálra vonatkozó iratoknak fontosságát VÁSÁRHELYI Pál működésének óriási jelentősége kölcsönöz. VÁSÁRHELYI Pál, a XIX. század legnagyobb magyar mérnöke és gróf SZÉCHÉNYI Istvánnak, nagyszabású koncepciói végrehajtásában, egyik igen kiváló és lelkes szakmunkatársa volt. A rávonatkozó 16 darab közül 7 drb ki van már adva, a többi kiadatlan.

A báró HENNET-család 1848—49-es iratait báró HENNET Lipót ny. miniszter, az Osztrák Köztársaság budapesti követe ajándékozta a Levéltári Osztálynak. Az egész anyag a nagylelkű ajándékozó édesapjának, báró HENNET Lothárnak, az 1848—49-es szabadságharc alatti magyar fogságba esésével, ennek előzményeivel, valamint következményeivel áll kapcsolatban. A HENNET-iratok érdekessége és jelentősége abban rejlik, hogy a belőlük kisugárzó szellem Magyarország és Ausztria jóban-rosszban átélt, évszázados hagyományok által megpecsételt sorsközösségének öntudatlan átérzésén nyugszik.

Egyik kisebb szerzeményünk a XVII. század végéről és a XVIII. század elejéről való, Nyitra vármegyére vonatkozó iratokat tartalmaz és az ezidőbeli eseményekre nyújt érdekes részletadatokat. Másik hasonló szerzeményünkben KOLLÁR Ádám Ferenc történetíró hagyatékából származó s KOLLÁRra és családjára vonatkozó iratok vannak.

Az eddig említetteknel sokkal terjedelmesebb : több ezer darabból álló anyagot foglal magában a Csepi PÁZMÁNDY-levéltár, mely a komárommegyei PÁZMÁNDY- és az azzal rokon Szőnyi KÁPOSZTÁS-család iratait tartalmazza. E gyűjtemény, 1 drb kivételével, a mohácsi vész utáni korból származó iratokat, leginkább XVII—XX. századi periratokat, káptalani jelentéseket, gazdasági természetű feljegyzéseket, továbbá több címeres levelet, genealógiai táblát és egy 420 darabból álló gyászjelentésgyűjteményt foglal magában.

A letéteményezett családi levéltárak és az ezekhez beküldött kiegészítések főképpen az illető családok újkori és legújabbkori történetéhez nyújtanak szórványos nyers adatokat. Részletes feldolgozást, családtörténeti összeállítást ad a JÓSA-, illetőleg SZIKSZAY-BASKAY-családról JÓSA György állampénztári igazgatónak és dr. SZIKSZAY-BASKAY András miniszteri tanácsosnak egy-egy kézirata.

A KAZY-levéltár kiegészítésében fontosak különösen a család nemes-ségére, kamarásságára és báróságára vonatkozó iratok, továbbá a család egyik kiemelkedő tagjával, a magas közfunkciókat betöltött báró KAZY Józseffel, annak közéleti szereplésével összefüggő dokumentumok. Nagyobb anyagot ölel fel az örökletétek közül a TARPAY-család levéltára : 7 eredeti középkori oklevelet és 1836 drb újkori iratot. A levéltár régebbi részlete a XVIII. század végéig tulajdonképpen a KÖLCSEY-család levéltárának egy részéből áll : a XIX. századtól kezdve pedig a Muzsalyi HORVÁTH-család irataiból. KÖLCSEY Ferencre, a költőre, nem tartalmaz adatokat, ellenben figyelmet érdemelnek belőle a parasztság viszonyait, az úrbéri rendezést, a zsidó bérlők helyzetét megvilágító iratok. Az anyag Szatmár-, Bereg és Középszolnok vármegye területére vonatkozik.

Az 1933. évnék az eddig felsorolt adatok által megvilágított gyarapodása úgy mennyiség, mint belső tartalmi jelentőség szempontjából a régi hagyományok ösvényein haladva azt bizonyítja, hogy a Levéltári Osztály az elmúlt évben is teljes mértékben megfelelt az állami vagy törvényhatósági levéltárakba nem kerülhető anyagnak a Magyar Nemzeti Múzeumba való összegyűjtését célzó feladatának és rendeltetésének. Ugyanily mértékben teljesítette azonban a Levéltári Osztály a rendeltetéséből ráháruló másik feladatát is : a tudományos kutatás igényeinek kielégítését. Ezt mutatják a levéltári anyag használatának következő statisztikai adatai : 295 nyitási nap alatt 594 kutató használt 139.922 drb iratot, 45 drb könyvet és 35 drb gyászjelentést ; az intézeten kívüli használatra pedig 89 térítvényre kikölcsönöztünk 6457 drb iratot, 23 drb könyvet, 5 drb pecsétlenyomatot és 2 drb térképet. Itt kell megemlítenem, hogy a Levéltári Osztály a szigorú tudományos kutatás céljain kívül, régi hagyományaihoz ragaszkodva, sohasem hagyja figyelmen kívül a közművelődési és pedagógiai érdekeket sem. A magasabb pedagógiai érdekeket szolgálja elsősorban középkori okleveleknek minden iskolai félévben különösen a Pázmány Péter Tudományegyetem diplomatikai szemináriuma, valamint a báró Eötvös József-Collegium könyvtára részére való kikölcsönzése. A nevelési és közművelődési érdekeket pedig egyaránt előmozdítja az Osztály, midőn gazdag és változatos anyagát különböző kiállítások számára kikölcsönzi. Így volt ez az 1933. évben is, melyben a Heraldikai és Genealógiai Társaság kiállítása részére 194, a BATHORY-SOBIESKI emlékkiállítás részére 20,

a cserkész világ-jamboree alkalmából a gödöllői premontrei gimnázium által rendezett ú. n. premontrei kiállításra 5, végül az ügyvédi múzeum kiállítása részére 1 darabot kölcsönzött ki. Mindez magától értetődően együtt járt hosszas keresési, kiválogatási, sőt a BATHORY-SOBIESKI emlékkiállítás esetében külön regesztázási munkálatokkal. Ezenkívül úgy levélben, mint hivatalos helyiségeinkben, személyesen számtalan ízben kereste fel a közönség az Osztályt genealógiai, tudományos kérdésekben kérendő felvilágosításokért, továbbá tudományos és egyéb célok érdekében egyes levéltári darabokról fényképek vagy hiteles másolatok elkészítésére vonatkozó kívánásokkal. Mindezeknek a külső megkereséseknek a Levéltári Osztály a legnagyobb készséggel eleget tett, amint ez részben ügyiratainkból is kiderül, melyeknek száma 169 volt és melyeknek egy része ily megkeresésekre vonatkozik. A Levéltári Osztály ily vonatkozású kötelességeinek százszázalékos teljesítésével szemben azonban meg kell állapítanom azt is, hogy a tudományos feladatok ama részének, melyet a nagymennyiségű feldolgozatlan levéltári anyag szakszerű rendezése és felállítása ró rá, a Levéltári Osztály az 1933. évben is aránylag már csak igen kis mértékben tudott eleget tenni. Fölösleges újból hangsúlyozni, hogy nem a Levéltári Osztály munka- és ügyszereteten, jó szándékain és törekvésén mult ez. Sajnos, a Levéltári Osztály évről-évre szaporodó új feladataival és munkatöbbletével szemben a rendelkezésre álló elégtelen munkaenergia teljesen tehetetlen. Ezen komolyan segíteni csakis a meglévő munkaenergiának bármily szerény keretek közötti, de mielőbbi szaporítása tudna. Addig is — ami remélhetőleg, a fennálló nagy nehézségek közepette sem késhetik már sokáig, — amíg a Levéltári Osztály személyzete létszámának felemelése közelebb fogja hozni a jelzett nagyjelentőségű feladatok teljesíthetésének reményét, alulírott úgy próbált a fennálló nehézségeken segíteni, hogy a tisztviselők ügybuzgalmát minden rendelkezésre álló eszközzel felfokozni igyekezett. De megfeszített ügybuzgalommal sem lehet emberileg elérni azt, hogy a levéltári anyag tudományos feldolgozása és rendezése terén felmutatott eredmény lépést tarthasson az utolsó évtized szaporodásának igen nagy — bár egyébként igen örvendetes — méreteivel, másrészt a többszázezer darabból álló régi hátralékok feldolgozásának problémája által felvett kívánalmakkal, mely probléma végleges és megfelelő megoldása nagy tudományos és múzeális károk nélkül tovább nem halasztható. Így a rendezési és feldolgozási mun-

kálatok ebben az évben is régebbi letétekhez beküldött s összesen 2561 darabra rugó kiegészítések, a báró HENNET Lipót-család 1848—49-es iratai (59 drb), a Leveldi KOZMA-család levéltára (60 drb), a Csepi PÁZMÁNDY-család levéltára (3166 drb), a Nádasdi SÁRKÖZY-család levéltára (4971 drb), a SZILVAY-család levéltára (15 drb), az Iglói SZONTAGH-család levéltára (2068 drb), a TARPAY-család levéltára (1843 drb), a VÁSÁRHELYI Pálra vonatkozó iratok (16 drb), a Csepei ZOLTÁN-család levéltára (3997 drb), továbbá különböző és összesen 1575 darabból álló kisebb és nagyobb törzssanyagbeli tételek *teljes feldolgozására*, a 9307 darabból álló BORONKAY-levéltár hosszú évekket ezelőtt megkezdett és azóta folyó rendezésének befejezésére, nemkülönben a 25.780 darabból álló Abonyi közbirtokossági Uradalmi levéltár 1932 novemberében megkezdett rendezésének befejezésére, a PÉTERFFY-család levéltárának régebben megkezdett és a MÉREY-család levéltárának az előző évben megkezdett rendezésének folytatására, végül a DARVAS-család levéltára, valamint a REVICZKY- és Kesselőkeői MAJTHÉNYI-családok levéltáraihoz beküldött kiegészítések rendezésének megkezdésére terjedtek ki. Ámbár az óriási munkarostanciákkal és a Levéltári Osztály egyéb nagy és sokféle feladataival szemben a felsorolt munkaeredmények törpesége kétségtelen, legyen szabad mégis e munkaeredmények jelentőségét, illetőleg az előbb hangsúlyozott azt az állítást, hogy az eredmények csak megfeszített szorgalom és felfokozott ügybuzgalom következményei, a következő körülménnyel is igazolnom. Többször és különböző helyeken volt alkalmam rámutatni, hogy a Múzeumi Levéltár által az iratok feldolgozásánál és rendezésénél alkalmazott módszer elég primitív és sok kívánni valót hagy hátra. Ez a megállapításom fokozott mértékben vonatkozott az örökletétképpen őrzött levéltárak feldolgozási módjára, mely hosszú évtizedeken keresztül a legújabb időkig pusztán csak annyiból állott, hogy a családi levéltárak anyaga kronológiai sorrendben állíttatott fel és a konzerváló boríték egyéb feljegyzést nem tüntetett fel, mint azt, hogy egy bizonyos évből az illető borítékban hány darab van. Sem a közelebbi dátum megoldva nem volt, sem az egyes darabok tartalmi vonatkozásaira a boríték felvilágosítást nem adott. Amikor alulírott a Levéltári Osztály vezetését ezelőtt 10 évvel átvette, ezen primitív rendszer végleges kiküszöbölését vette munkaprogramjába, amit azonban a fennálló nehézségek között, a megfelelő munkaenergia hiánya miatt,

teljes céltudatossággal ugyan, de csak lassan és fokozatosan tudott keresztülvinni. Ma már elértük azt, hogy a középkori okleveleket és a fontosabb újkori iratokat kivétel nélkül regesztaszzerűen dolgozzuk fel, sőt amennyiben a rendelkezésünkre álló kevés idő megengedi, a többi iratot is így. Ha azonban a szükséges munkaenergia hiánya miatt nem alkalmazhatjuk a regesztaszzerű feldolgozást minden egyes újkori iratnál is, annyit mégis megteszünk, hogy a külön kezelésben és felállításban részesülő családi levéltárak feldolgozásánál a nagyobb tömegű újkori iratokat tartalmi vonatkozásaik alapján egyesítsük az egyes fasciculusokon, illetőleg időszakokon belül. E feldolgozási módszer logikus következménye az az újítás is, amit alulírott a múlt év folyamán honosított meg a letéteményezőknek a letéteményezett anyagról küldeni szokott kimutatásokkal kapcsolatban. E kimutatások ugyanis régebben rendszeren csak annyit szoktak feltüntetni, hogy az egyes évekből hány darab iratot tartalmaz az illető letét. Az újítás óta a kimutatás magában foglalja a középkori oklevelek és fontosabb újkori iratok teljes szövegű regesztáját, feltünteteti, hogy minden egyes fasciculus, melybe a letét anyaga a feldolgozás után került, mily számot visel (s ezáltal a raktárban hol található), hány darabot tartalmaz, e darabok mily időből valók és mire vonatkoznak; végül a darabszámokról egy századonkénti összeállítást és az illető levéltárról esetleg rövid leírást is ad. Ezen adatok könnyebb feltüntethetése végett a kimutatások céljaira megfelelő rubrikákkal ellátott nyomtatványokat készítettem, melyekre a jelzett adatok gépirással kerülnek rá.¹ Mindez nagy munkatöbbletet és némi haladást jelent a múlttal szemben, de ezt a haladást, ily szerény mértékben is, a teljesen lecsökkentett személyzeti létszám mellett csak az ügybuzgalomnak és munkaszeretetnek minden rendelkezésre álló eszközzel való felfokozása eredményezhette. Azzal, magától értetődően, éppen alulírott van legjobban és legelsősorban tisztában, hogy az okvetlenül megkívánandó ideálisabb és teljesen modern színvonalról a feldolgozás terén is még nagyon messze vagyunk, éppen a megfelelő munkaenergia nagyfokú hiánya miatt, mely az Osztályt összes feladatai teljesítésében korlátozza.

¹ Az Osztály munkálataihoz szükséges új nyomtatványokról lévén szó, megemlítem, hogy az előző, 1932. évben a kutatási engedélyeken kívül a törzsanyagbeli tételek megőrzésére szükséges új, kék palliumokat is nyomattam megfelelő feliratokkal és rubrikákkal, egyebek között a növedéknaplói bélyegző formulájával ellátva, miáltal a palliumok lebélyegzésével járó idő egy részének megtakarítását értem el.

A szükséges munkaenergia hiánya és egyéb fennálló nehézségek azonban mégsem riaszthatták vissza alulírottat attól, hogy a nagynevű elődök által meghonosított, zseniális elgondolású örökletteményezés nyújtotta lehetőségeket még nagyobb mértékben ki ne próbálja használni a Levéltári Osztály és a tudományos kutatás magasabb céljaira, még abban az esetben is, ha ezzel a Levéltári Osztályt új feladatok és munkateljesítmények elé kell állítania. Az örökletteményezés intézményesítésével a Nemzeti Múzeumnak annakidején az volt a célja, hogy a magántulajdonban levő családi levéltárak régi, tudományos és múzeális értékű iratait örök időkre megmentse a szakszerű kutatás számára. A Múzeumi Levéltár által így összegyűjtött letétek beszolgáltatói túlnyomó részben magyarországi családok és csak újabban kerültek a letéteményezők sorába községek, közbirtokosságok, uradalmak, családi alapítványok is. A régi múzeumi gyakorlat akaratlanul is szinte azt a benyomást és felfogást keltette a nagy közvéleményben, mintha öröklettéket a Múzeumba csak az hozhatna, aki régi, de legalább is egy-két évszázados iratokkal rendelkezik. Még a Múzeum hivatalos képviselői sem próbáltak a múltban arra gondolni, hogy pl. az ország életében nagy szerepet játszó, de csupán legújabbkori iratanyaggal rendelkező tényezőknek, gazdasági szervezeteknek (mint: nagy kereskedelmi cégeknek, gyáraknak stb.) iratait is tanácsos, szükséges, sőt kötelesség volna örökletteményezés útján a Magyar Nemzeti Múzeumban összegyűjteni és tudományos feldolgozás számára hozzáférhetővé tenni. Miután azonban ma a gazdasági kérdések jelentősége mindenütt a világon előtérbe nyomul és a történettudományban is igen nagy előszeretettel örvend a gazdasági problémák kutatása és tisztázása, a Levéltári Osztály a múlt év folyamán elérkezettnek látta az időt arra, hogy érintkezésbe lépjen a hivatott tényezőkkel s kieszközölje a nagyobb budapesti kereskedelmi és ipari cégek és gyárak irattáraitak a Múzeumi Levéltárban való letéteményezését.¹ E célból a Magyar Közgazdasági Tár-

¹ Hogy a Levéltári Osztály e lépésre határozta el magát, ezzel kapcsolatban könnyen mondhatná valaki azt, hogy az Osztálynak ez alkalomból voltaképpen nem kellett egyebet tennie, mint felújítani régi gazdag hagyományaiból az egyiket és azt követendő példának maga elé állítani. Több, mint háromnegyed évszázaddal ezelőtt (1853-ban), ugyanis már a Múzeumi Levéltárba került a Magyar Kereskedelmi Társaság irattára az 1844—1852. évekről s így, ha a most megindított akció megfelelő sikerrel fog járni, bizonyos határig ez az akció hivatkozhatik egy régi elődjére is.

saság és a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara megértő jóindulatának és szíves támogatásának megnyerését kellett előzetesen biztosítani a megindítandó nagyjelentőségű akció számára. Nem teljesen hivatalos jellegű tapogatózás és érdeklődés után csakhamar kiderült, hogy nevezett két testület az ügy nagy tudományos jelentőségétől mélyen áthatva a Levéltári Osztálynak kezére fog járni a felvetett terv szerencsés keresztülvitele érdekében. A Magyar Közgazdasági Társaság 1932 január havi ülésén ugyanis GYÖMREI Sándor *A magyar gazdaságtörténetírás új útjai* címmel érdekes előadást tartott, mely ugyanazon társaság 1933 február 9-i ülésén magas színvonalon álló, élénk tudományos vitát vont maga után. E vitában észrevételeiket, felszólalásaikat GYÖMREI előző évi előadásához felolvasás formájában megtették egyrészt IVÁNYI-GRÜNWARD Béla, a Levéltári Osztály egyik kitűnő tisztviselője, másrészt FREY András, mindkettőnek felolvasására pedig szabadon válaszolt GYÖMREI Sándor.¹ IVÁNYI-GRÜNWARD Béla, az alulírottal való előzetes megállapodásnak megfelelőleg előadásában a következő passzust is felolvasta: «Nem értünk egyet előadó úrral, mikor egy igen kvalitásos magyar történésznek a polgárságról szóló rövidebb dolgozatát megtámadta, de egyetértünk azzal, hogy e réteg történetének feltárása szükséges. Ám itt meg kell jegyeznünk, hogy a magyar történésznek — eltérően a külfölditől — alig áll módjában, hogy a kereskedelmi házak, polgári családok, újabb gazdasági szervezetek életét, illetve forrásanyagát megismerje, használhassa. Csupán azt említem meg, hogy míg közgyűjteményeinkben, így a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztályában százával állanak nemesi családok letétjei a tudományos kutatás rendelkezésére, addig a céhlevelek csoportjától eltekintve, más összefüggő gazdasági anyag alig van, polgári családok, kereskedő familiák letétjei pedig ritkaságszámba mennek. Legyen szabad a közgazdaság és történetírás iránt érdeklődők e mai találkozásán felvetnem a kérdést: nem lehetne-e a Magyar Közgazdasági Társaság segítségével akciót indítani abban az irányban, hogy ezek a becses dokumentumok rendszeres gyűjtés eredményeképp nagy közgyűjteményünkbe, a Nemzeti Múzeum Levéltári Osztályába vándoroljanak? Míg ez a forrásanyag nem lesz közgyűjteményeinkben hozzáférhető: a történésznek alig áll módjá-

¹ A két előadás GYÖMREI válaszával együtt megjelent a *Közgazdasági Szemle* 1933 április—május havi számában. 360—376. l.

ban, hogy végrehajtsa azokat a kutatásokat, melyeket az előadó úr joggal sürget.» (Közgazdasági Szemle. 1933. 366. l.) Ezen a vitaülésen, melyen az idézett sorok elhangzottak, alulírott is jelen volt, mert előzőleg kilátásba helyeztettem, hogy már mindjárt az ülés után a felvetett kérdés keresztülvitelének módozatairól tárgyalásokat fog folytathatni ÉBER Antallal, ki elnöke a Magyar Közgazdasági Társaságnak. ÉBER Antal úr azonban a Képviselőháznak aznapi ülése miatt akadályozva volt a vitaülésen való részvételben, illetőleg annak vezetésében, de távollétében az elnöklő Kisléghi NAGY Dénes úr, kereskedelmi akadémiai tanár, egyetemi magántanár és a Magyar Közgazdasági Társaság főtitkára nagy örömét fejezte ki záró szavaiban a felvetett gondolat felett és a Magyar Közgazdasági Társaság teljesfokú támogatását ígérte meg a felmerült terv keresztülviteléhez. A Magyar Közgazdasági Társaság jóindulatának ily módon való megnyerése után a Levéltári Osztály részéről a további lépések a felvetett terv technikai keresztülvitelének előkészítésével kapcsolatban arra irányultak, hogy a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara is bekapcsolódjék ebbe az akcióba, melyet a Levéltári Osztály, a Magyar Közgazdasági Társaság és a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara közös akciójává kell kiszélesíteni. A Kereskedelmi és Iparkamara titkárával, GYÖMREI Sándor úrral, az 1933. év folyamán folytatott félhivatalos jellegű tárgyalások arra az eredményre vezettek, hogy az idei 1934. évben mindhárom érdekelt tényező képviselőiből álló bizottság hivatalosan fogja megállapítani az immár elvben elfogadott terv technikai keresztülvitelének összes részleteit és az ország különböző kereskedelmi házai, gyárjai, ipari és kereskedelmi cégei irattárainak a Magyar Nemzeti Múzeum Levéltári Osztályában való örökletéteményezését tényleg meg is kezdi. GYÖMREI Sándor úr 1933 őszén éppen e célból meg is tekintette a Levéltári Osztály raktárait.

Miután az előző sorokban a Levéltári Osztályra háruló oly új feladatokról kellett beszámolnom, melyekhez az előkészületeket az 1933. év folyamán megtettem és melyek végrehajtását a Mindenható segítségével az 1934. év folyamán remélhetőleg megkezdhetjük, legyen szabad megemlékezmem még egy-két oly feladatról, melyet szükségesnek tartanék az 1934. év munkaprogrammjába beiktatni. Igen sokszor voltam kénytelen kiemelni a FRAKNÓI-CSONTOSI-féle levéltári korszak nagy jelentőségét. A FRAKNÓI-CSONTOSI-féle levéltári koncepció alapján ugyanis nemcsak a kor színvonalán álló tudományos fel-

dolgozást nyert volna a Levéltári Osztály egész anyaga, hanem egyben nyomtatásban is napvilágot látó sorozatos, részletes és pontos leíró katalógusok tették volna azt hozzáférhetővé és használhatóvá a nemzeti, kulturális és tudományos célok érdekében. A mostoha körülmények azonban megakadályozták e kívánatos programm keresztülvitelét és a FRAKNÓI-CSONTOSI-féle korszak utáni több, mint félszázados időszak alatt e téren a Levéltári Osztály többet nem tudott elérni, mint hogy a címeresleveleinkről boldogult ÁLDÁSY Antal által készített leíró katalógus egy kis részét két kötetben kiadta. A Múzeumi Levéltár fejlődését kísérő kedvezőtlen körülmények magyarázzák meg, mért nem volt képes a Múzeumi Levéltár az utolsó ötven év alatt a címeresleveleken kívül levéltári anyagának egyéb elsőrendű fontosságú részeit is publikálásra készen álló tudományos feldolgozásban részesíteni; nyomtatásra szükséges anyagi eszközöknek különösen az összeomlás utáni korszakban való nagymértékű hiánya pedig magyarázatul szolgál arra, hogy az ÁLDÁSY Antal-féle címereslevél-katalógus hátralevő részei nem láthattak napvilágot. Pedig annak szüksége, hogy levéltári anyagunk egyes részeinek tudományos leírása és ismertetése nyomtatásban is megjelenjék, vitán felül áll. Kívánatosnak tartanám tehát, hogy a fennálló nehézségek közepette is a jövő év munkaprogramjába vehessük egy, a Levéltári Osztály égisze alatt kiadandó (hasonló) sorozatos publikáció megindítását. Az anyagi nehézségekre való tekintettel a Levéltári Osztály gazdag anyagából oly részek tudományos ismertetését volna ajánlatos kiválasztani, melyek a tudományos érdeklődést szélesebb körökben is fel tudják kelteni és megfelelő piacra találván, kelendőségükkel esetleg a nyomtatási költséget is megtérítik. Ha tekintetbe vesszük, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztálya által megindított hasonló akciót (*Archeologia Hungarica*) éppen a külföldi piac érdeklődését is felkeltő anyag ismertetése tette életképesé, a magam részétől egyelőre nem a Címereslevelek katalógusának folytatását tartanám fontosnak, hanem oly levéltári darabok vagy csoportok tudományos ismertetését, melyek kül- és belföldön egyaránt tarthatnak számot tudományos érdeklődésre. Ilyenekkel pedig a Levéltári Osztály bőven rendelkezik.

Egy másik fontos kérdés, mely sürgős megoldásra vár, az 1934. év folyamán, az Osztály Kézikönyvtárának kérdése. A kézikönyvtár szomorú állapotáról volt szerencsém előző évi jelentésemben is meg-

emlékezni. Itt egyebek között jeleztem, hogy az Osztály és Kézíkönyvtár megfelelő kiegészítését a legnélkülözhetlenebb kötési munkálatok elvégzésével együtt kénytelen volt a következő évre halasztani. Sajnos, az 1933. év sem hozott megoldást e tekintetben. Mindössze 2—3 könyvet lehetett beköttetni az elmúlt évben, érthető anyagi okok miatt, a gyarapodás pedig 25 darab volt s ezeket is túlnyomórészt ajándékozás vagy áttétel útján szerezte az Osztály. Nem lehetett kiegészíteni az Osztály folyóiratanyagát, nem azokat a műveket, melyeket csonkán hoztunk fel az anyaintézetből és nem nyert elintézés azoknak a szakkönyveknek és segédkönyveknek az anyaintézetből való felhozatala sem, melyek a Múzeumi Levéltárnak jelenlegi helyiségébe való felköltözése alkalmával az anyaintézetben maradtak és melyekre állandó égető szükségünk van. Épúgy teljesen híjával vagyunk az utolsó két évtized alatt megjelent belföldi és külföldi szakkönyveknek. Mindez igen erősen érezhető, káros módon befolyásolja úgy a tisztviselők hivatalos munkásságát, mint a kutatók munkáját.

Mielőtt áttérnék a jelentésem befejezését képező személyi kérdésekre, meg kell említenem még, hogy az Országgyűlési Múzeum az 1933. év folyamán néhány darabot kért a képviselőház volt elnökének, ALMÁSY Pálnak nálunk lévő irataiból állandó letétként való megőrzésre. E kérés kedvező elintézése felett a végső határozatot a fennálló szabályok értelmében az Osztálynak és a Magyar Nemzeti Múzeum Főigazgatóságának javaslata alapján az Országos Magyar Gyűjteményegyetem igazgatótanácsa hozta 1933. X. 21-én 811/1933. szám alatt. Ennek megfelelően, alulírott 1933. XII. 9-én átadott az Országgyűlési Múzeum kiküldöttének a jelzett célra hat darabot ALMÁSY Pál irataiból. A különben nem nagy jelentőségű átadott hat drb iratról természetesen megfelelő másolatokat készítettem, melyeket az eredetiek helyébe helyeztettem el s így a Levéltári Osztály által őrzött anyag darabszáma nem szenvedett csökkenést.

A Levéltári Osztály személyzete az 1933. évben, épúgy, mint az előző év végén, hat tisztviselői és egy altiszti munkaerőből állott. Némi javulást és munkaenergiatöbbletet jelentett ezzel szemben az a körülmény, hogy dr. JAKUBOVICH Emil, az Országos Széchényi-Könyvtár igazgatója volt szíves az év vége felé megengedni, hogy az egyik könyvtári gépiprónói munkaerő hetenként egy napig a Levéltári Osztályban teljesítsen szolgálatot, amiért ezúton is hálás köszönete-

met fejezem ki. Ennek megfelelően, özv. MONDOKNÉ-SCHRÖDER Margit múzeumi kezelőnő, összesen nyolc napon át gépirásos másolási munkákat végzett az Osztály számára. A Levéltári Osztály ugyanis nyolc éve, azóta, hogy az anyaintézetből mai helyiségébe felköltözött, teljesen gépirónői munkaerő nélkül volt, ami természetesen hozzájárult a rendezési és feldolgozási munkarestanciák folytonos halmozódásához, mert a gépirás miatt a tulajdonképpeni levéltári munkálatoktól kellett állandóan elvonni olyan munkaerőket, kik viszont e gépirási munkákat megfelelő gyakorlat hiányában nem a leggyorsabban tudták elvégezni. Az anyaintézetben, a régi könyvtári együttesben, a Levéltári Osztálynak hasonló gondjai nem voltak, mert ott állandó könyvtári gépirónő teljesített szolgálatot, természetesen a Levéltári Osztály számára is. Ennek mostani teljes hiányában ma a másolási teendők terén is nagy hátralékokkal kell megküzdenie a Levéltári Osztálynak. Addig is, míg az elveszett gépirónői munkaerő helyébe újabb, állandó jellegű gépirónői állást lehet rendszeresíteni, az anyaintézet nyújtotta, előbb jelzett segítséggel próbáljuk lassú ütemben megkezdeni a másolási munkálatok terén levő hatalmas hátralékok csökkentését. Ezenkívül személyi ügyekben az előző évi helyzettel szemben annyi a változás, hogy június havában dr. VÁCZY Péter és dr. IVÁNYI-GRÜNWARD Béla magyar nemzeti múzeumi könyvtári tisztek, jelenlegi fizetési osztályunkban való meghagyásuk mellett, I. osztályú könyvtári segédörökké neveztettek ki, dr. SZILÁGYI Lóránd, ki előző év végén belföldi ösztöndíjas önkéntes gyakornoki minőségben nyert alkalmazást a Levéltári Osztálynál, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak 1933 V. 22-én kelt 17.098/933/IV. számú dekrétumával belföldi ösztöndíja mellett végleges kinevezése idejéig érvényben maradó havi 100 pengő segélydíjban is részesült, végül 1933 VII. 15-én MAGYARI László, ki addig mint kiségitő szolga teljesített nálunk szolgálatot, II. osztályú altisztté nevezetettet ki. Ezen örvendetes előléptetések mellett megemlítem még, hogy dr. VÁCZY Péter és dr. IVÁNYI-GRÜNWARD Béla 45—45 napi rendkívüli tanulmányi szabadságon voltak. Alulírott is 4 heti tanulmányúton volt, a mai Románia levéltári kérdéseinek tanulmányozása céljából. Brassó, Bukarest, Kolozsvár és Marosvásárhely levéltárait és könyvtárait látogatta meg, hol helyszíni szemlélettel és tapasztalatokkal egészítette ki a szomszédország levéltári és levéltártani problémáinak mai állására vonatkozó ismereteit. Érdekes megfigyeléseiről alkalom-

adtán külön cikkben szándékozik beszámolni. Végül hadd következzen a levéltári tisztviselők által végzett munkálatoknak személyek szerinti kimutatása :

Dr. BORZSÁK István magyar nemzeti múzeumi könyvtárnok részt vett az írógépelési munkálatokban, a kutatók kiszolgálásában és egyes ügydarabok fogalmazásában. Vezette az ügyiratok iktatókönyvét, a kézi könyvtár növedéki naplóját. Rendben tartotta az osztály irattárát. Kisebb szerzeményeket dolgozott fel és folytatta a PÉTERFFY-család levéltárának feldolgozását.

Dr. VÁCZY Péter I. osztályú könyvtári segédőr, részt vett a kutatók kiszolgálásában, kölcsönzések lebonyolításában és írógépelési munkálatokban. Feldolgozta a Leveldi KOZMA- (60 drb), SZILVAY- (15 drb), SZONTAGH- (2068 drb), TARPAY- (1843 drb) családok levéltárait, a gróf SZÉCHENYI- (1468 drb) és a Vizeki TALLIÁN- (397 drb) család levéltárához beküldött kiegészítéseket és egy 29 darabból álló szerzeményt. Megkezdte a Kesselőkeői MAJTHÉNYI-család levéltárához beküldött kiegészítés rendezését.

Dr. IVÁNYI-GRÜNWARD Béla I. osztályú könyvtári segédőr részt vett a kutatók és kölcsönzők kiszolgálásában, az írógépelési munkálatokban és a raktárhelyiségben folyt munkálatokban. Befejezte az Abonyi Közbirtokossági Uradalmi levéltárnak előző év novemberében megkezdett rendezését (25.780 drb), feldolgozta a Báró HENNET-család iratait (59 drb), a VÁSÁRHELYI Pál-féle iratokat (16 drb) és a GÁSPÁRDY-család levéltárához beérkezett kiegészítést. (37 drb.) A SÁRKÖZY-család levéltárából 1500 darabot rendezett és megkezdte a REVICZKY-család levéltárához beküldött kiegészítés feldolgozását.

Dr. CZOBOR Alfréd szolgálattételre beosztott vármegyei főlevéltárnok felvilágosításokkal szolgált az érdeklődőknek, részt vett egyes ügydarabok elintézésében és vételre ajánlott darabok becslésében. Az 1931. és 1932. év gyarapodását beírta a végleges növedéki naplóba. Befejezte a BORONKAY-család levéltárának (9307 drb) 1928-ban megkezdett rendezését, folytatta a MÉREY-levéltár rendezését és több apróbb szerzeményt és családi levéltári kiegészítést (összesen 1517 drb) dolgozott fel.

Dr. SZILÁGYI Loránd belföldi ösztöndíjat és segélydíjat élvező gyakornok részt vett a kutatók kiszolgálásában és a kölcsönzések lebonyolításában. Feldolgozta a Csepei ZOLTÁN-család levéltárát (3997) és a Csepi PÁZMÁNDY-család levéltárát (3166 drb), a SÁRKÖZY-család

levéltárából pedig 3471 darabot rendezett. Ezenkívül feldolgozott 3 kisebb szerzeményt (471 drb) és megkezdte a DARVAS-család levéltárának rendezését. SULICA SZILÁRD.

Hírlaposztály.

1931.

A megelőző évben kialakult munkaprogramm kereteiben folytatta Osztályunk ez év folyamán is működését, számot vetve a csekély tisztviselői létszámmal s a rendelkezésre álló, valóban csak a legégetőbb szükségletek fedezésére elégséges anyagi eszközökkel. Létszámunkban az eredményes munkavégzésre nézve jelentékeny veszteséget okozott legrégibb és legnagyobb gyakorlatú szakaltisztünknek, PÁLFI Mártonnak hosszabb betegszabadság után ez év legelején bekövetkezett végleges eltávozása. A szaktisztviselők sorából még a mult év folyamán kivált dr. HEVESI András önkéntes gyakornok munkakörének ellátására is csak az év legvégén sikerült új munkaerőt nyernünk KERNER Lujza napidíjas személyében, kit JAKUBOVICH Emil könyvárigazgató úr — a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatójának hozzájárulását kieszközölve — lekötelező kartársi megértéssel engedett át osztályának létszámából.

Mindazonáltal személyzeti viszonyainknak ez időnkint kedvezőtlen alakulása mellett is munkánkat a nyár derekáig zökkenő nélkül, a kitűzött terveknek megfelelően láttuk el. Ősz elejével azonban az egész országot alapjaiban megrendítő gazdasági válság — mint közműveltségi intézményeink mindegyikénél — nálunk is súlyosan érezte hatását. Amúgy is szűkös tudományos javadal-mazásunk egy teljes évnegyeden át szünetelt s ebből reánk különösen az a kár hárult, hogy az immár második éve rendszeresen folyó hírlapkötetési munkálatainkban a könyvtári használatot is sokrészt meg-bénítő fennakadás állt elő. A gazdasági leromlással függ össze az is, hogy az intézetünket sujtó szénhiány következtében az osztályunk által elfoglalt folyósói szárnyat a fűtésből ki kellett kapcsolni és így a tisztviselők megint a szomszédos raktártermekbe szorultak. Itt munkájukat megnehezíti az a körülmény, hogy a folyosón elhelyezett egész munkapparátustól (katalógusok, stb.) mintegy el vannak vágva, másrészt pedig az Osztály külön bejáratának állandó zárvatartása miatt a felekkel való elkerülhetetlen érintkezés (köl-